

REFLECTAREA CUNOAȘTERII ARTISTICE PRIN CREATIVITATEA ȘI CREAȚIA ARTISTICĂ

REFLECTION OF ARTISTIC KNOWLEDGE THROUGH CREATIVITY AND ARTISTIC CREATION

OLIMPIADA ARBUZ-SPATARI,

conferențiar universitar, doctor în pedagogie,
Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

Specificul artei și cunoașterii artistice ne-a orientat la valorificarea/elaborarea unei astfel de metodologii care să răspundă principiului creării valorii artistice la elevii și studenții din instituțiile de învățământ artistic prin aplicarea formulei cunoașterea-creativitatea-creația artistică. Problema propusă spre cercetare este actuală și necesară pentru învățământul artistic, în special pentru metodologia instruirii artistice în domeniul artelor plastice. În această cercetare investigațiile teoretice și practice sunt preconizate prin modelizarea teoretică generală a metodologiei de educație artistico-plastică în instituțiile de artă și prin elaborarea de modele metodologice particulare, aferente unor specialități artistico-plastice.

Cuvinte-cheie: cunoaștere artistică, creativitate, creație artistică

The specificity of art and artistic knowledge oriented us to the recovery / development of such a methodology that meets the principle of creating the artistic value of pupils and students of artistic educational institutions by applying the formula knowledge – creativity – artistic creation. The issue proposed for research is actual and necessary for artistic education, especially for the artistic training methodology in the field of fine arts. In this research, the theoretical and practical investigations are planned through general theoretical modelling of the methodology artistic education in art institutions and by developing specific methodological models, related to Artistic specialties.

Keywords: artistic knowledge, creativity, artistic creation

O particularitate a cunoașterii și creației artistice este dată de „obiectivitatea adevărului artistic”. Se știe că arta nu numai că nu trebuie, dar nici nu poate să reflecte realitatea așa cum este ea – arta este reprezentare, iar nu pur și simplu redare [1, p. 17, 18].

Obiectivitatea cunoașterii și creației artistice, ca și subiectivitatea sa, sunt stabilite, precizate de întrepătrunderea complexă dintre *creator, operă, realitate și receptor*. Creatorul, cu modul său irepetabil, apare pe latura sa subiectivă în creație, în același timp, el își transpune în rostirea sa, își materializează și „viziunea sa obiectivă” în măsura în care explorează universul dat pe latura sa universală, dezvăluită de unicitatea concretului sensibil. Viziunea sa obiectiv-subiectivă se face prezentă prin multe fire ale legăturii artistului cu opera și realitatea. Între acestea se înscrie și lucrarea întreprinsă asupra subiectivității care aduce obiectivitate, dar și o nouă subiectivitate [1, p. 17, 18].

Între *particularitățile cunoașterii și creației artistice* considerăm că se înscriu: unitatea dintre obiectiv și subiectiv, creație și reflectare, afectiv și rațional, cuprinse în opera de artă; caracterul personalizat al creației și cunoașterii; limbajul de expresivitate și reflexivitate specifică, superioare expresivității și reflexivității obiectelor naturale; modul specific de a spiritualiza realitatea și de a-i reda asemănarea – în contextul surprinderii dialecticității acesteia, întrepătrunderea complexă între artă, știință, tehnică și viață – aspecte oglindite de *cunoașterea și creația artistică*.

Cunoașterea artistică este o modalitate specifică de reflectare a realității ce se caracterizează printr-o comunicare și participare a creatorului, operei, a realității și a destinatarului creației.

Oglindirea artistică se relevă prin valorile artistice (creațiile artistice) cu specificul lor de pregnanță individualizare, de expresivitate și evocativitate, de originalitate și, prin participarea subiectului receptor, cu posibilitățile sale de asimilare a creației, și de trăire rațional-afectivă atât de individualizată.

Reflectarea artistică este individualizată prin imaginile concret senzoriale și, astfel, gradul de adecvare la obiect se prezintă în multe privințe diferit de corespondența pe care o realizează cunoașterea științifică, filosofică, comună.

În desprinderea felului specific de adecvare la obiect este importantă înțelegerea operei de artă ca unitate între subiectiv și obiectiv, creație și reflectare, afectiv și rațional. Înțelegerea creației artistice prin aceste cupluri categoriale duce și la eliminarea unor erori de interpretare a sa, cum ar fi: naturalistă și formalistă [1, p. 17, 18].

Perspectiva interpretării artei prin cuplul: *creație – reflectare* îndepărtează înțelegerea naturalistă sau formalistă. Creația înseamnă invenție, plâsmuire, originalitate (deci, nu suprapunere, identitate naturalistă ori joc formal). Cazurile în care arta devine un joc formal sunt puncte-limită ce pun semne de întrebare asupra valorii. Reflectarea exclude aceleași limite, supuse atenției, ca oglindire a plâsmuirii creației.

Obiectivitatea creației artistice este discutată explicit sau implicit aproape pe toată întinderea paginilor ce urmează. În centrul acestei idei stau gradele de potrivire spirituală și fizică dintre obiectul reprezentat și transfigurarea sa.

Adecvarea artistică ne apare ca o manieră cât mai profundă de a reda spiritualitatea creatorului în relație cu lumea și, în acest sens, nu asemănarea pur fizică dintre obiect și reprezentarea sa dă valoare creației. Există poate mult prea multe exemple de tablouri ori sculpturi care sunt foarte asemănătoare fizic cu obiectele reproduse și cu toate acestea sunt lipsite de valoare artistică, lipsindu-le trăsături spirituale caracteristice, expresivitatea și originalitatea presupuse de opera de artă.

Problema comunicării și compatibilității creației artistice cu realitatea ne apare cu nenumărate înfățișări [1, p. 21].

Creațiile artistice, indiferent de gradul lor de adecvare fizică cu natura reflectată, presupun o transsubstanțiere, fapt explicabil, admițând diferența dintre cele două limbaje cât și dinspre viziunea pe care artistul și-o transpune în imaginea creată. Această transfigurare depinde în arta plastică de: a) diferența dintre culoare (vopsea), piatră, lemn, lut, marmură și de pildă, carnația, îmbrăcămintea unui personaj pe care le redau și b) de încercarea de a găsi între aceste materiale și model diferite grade de corespondență, „echivalență”, în continuare analiza urmează domeniul artelor plastice [1, p. 33, 34].

O componentă esențială a *demersului artistic* este redarea asemănării cu realitatea. Aceasta este o *legitate obiectivă a creației*, cu gradele sale specifice și cu chipurile în care apare ea, fiindcă din înfățișarea și recunoașterea acestei aproximări fac parte: *experiență vizuală* a artistului, a privitorului, a lectorului, ascultătorului și *organizarea imaginii* artistice [1 p. 37].

Creația își alcătuieste latura sa, ce reflectă o anume chibzuință. Selectarea, eliminarea și prelucrarea unor elemente din realitate sunt operații consubstanțiale raționalității operei de artă, fiindcă: în elementele alese și prelucrate se restrânge și viziunea creatoare a artistului; lucrarea artistului trebuie să constituie un echivalent artistic al realității, având în vedere experiența și organizarea imaginii vizuale de către autor; trierea și ordonarea, prelucrarea se constituie în plâsmuiri artistice, în adevăruri specifice ce coincid cu structurile mentale colective, se adresează acestor conformații, alcătuirii; prin alegeri și prelucrări ... se ilustrează un mod spiritual de redare a realității.

Atât preocuparea de a găsi un echivalent artistic vieții prin *viziunea creatoare* a autorului, ca urmare a experienței sale de viață și a existenței structurilor mentale colective – note pe care le reprezintă opera prin selectarea și prelucrarea elementelor din natură, viață cât și nevoia de spiritualizare efectuată ca urmare a acestor operații (selectare, prelucrare) converg atât spre inventarea limbajului artistic cât și spre manifestarea scopurilor active ale artei de educare și informare, în același timp, alegerea și prefacerea realității în contextul unei gândiri metodice creatoare alături de legitățile compoziționale, de proporții, ritm, mișcare, figurile de stil pentru literatură, tct., constituie baza materială a raționamentului artei [1, p. 46, 47].

Știința și tehnica își aduc contribuția la dezvoltarea cunoașterii și creației artistice și prin critica cibernetică, disciplină de sinteză între unele elemente ale esteticii generative și ale esteticii informaționale [1, p. 84].

În prezentarea problemelor cunoașterii și creației artistice între primele expresii supuse atenției au fost și cele ale raționalității și adecvării la real a operei de artă. Iar contextul în care apar cumpănirea

și potrivirea artistică la realitate este datorat organizării estetice a produsului artistic, unor norme ale creației și condiții, din care pe câteva le subliniem în mod special: o pregnantă participare a artistului la realizarea creației prin selectarea și prelucrarea unor elemente din realitate. Unitatea ce este obligatorie în creația plastică pentru identificarea, individualizarea modelului cât și pentru realizarea valorii artistice; redarea impresiei de realitate fizică [1, p. 92, 93].

În creativitatea artistică se evocă, mai mult, fondul psihologic al individului [2, p. 12].

Deosebiri dintre diversele forme de creativitate constau și în criteriile de validare a produsului creat. Astfel, în creativitatea științifică, definitoriu este criteriul adevărului, în creativitate tehnică – cel al eficienței, iar în creativitatea artistică – cel estetic [2, p. 12].

Din cele spuse în acest capitol cu privire la creativitatea științifico-tehnică și la creativitatea artistică, desprindem, ca o primă concluzie, că între creativitatea din știință și tehnică, pe de o parte, și creativitatea artistică, pe de alta, există unele diferențe care rezultă din prezența (sau absența) unor aptitudini și interese specifice, din specificul activităților, al informației (cu aptitudinile corespunzătoare), al tehnologiilor, al mijloacelor de expresie din cele două mari domenii ale creației și chiar din diferite domenii ale științei, tehnicii și artei.

În ceea ce privește procesul însuși al creației, există numeroase puncte comune, o înrudire de natură, în orice activitate creatoare este vorba de realizarea unui produs nou, original și de valoare.

Unele diferențe există însă și în ceea ce privește procesul, mai ales în faza de verificare. În știință, verificarea urmărește în ce măsură produsul împlinește criteriul adevărului, în tehnică criteriul eficienței, în artă – criteriul estetic, în primul rând (exprimat de critic și de public).

Abordarea diferențială a creativității este necesară atât pentru cunoașterea aspectelor ei specifice, cât și pentru cunoașterea aspectelor și legităților generale. Cunoașterea aspectelor și legităților generale ajută la o mai bună înțelegere și cunoaștere a creativității specifice, la formarea și educarea ei [3, p. 117, 118].

Se consideră că între creativitatea științifică și cea tehnică există o diferență în privința ponderii inteligenței, gradul de solicitare fiind maxim în știință, mai puțin în tehnică și cel mai redus în artă. Aptitudinile speciale sunt mult mai importante în artă și apoi în tehnică, și în cel mai redus grad în știință. Ca tipuri de aptitudini speciale implicate putem menționa că în știință sunt implicate aptitudinile numerice, verbale, spațiale, iar în tehnică aptitudinile senzorio-motorii și perceptiv-spațiale. Combinarea particularităților din creativitatea tehnică și cea științifică duce la formularea creativității artistice.

Personalitate creatoare se definește prin diferite tipuri. *Tipul artistic*, categorie în care sunt incluși poezii, pictorii, muzicienii, și *tipul gânditor*, categorie din care fac parte cercetătorii, inventatorii, a fost realizată și după modul în care aceștia reflectă realitatea, astfel:

– *tipul artistic* reflectă realitatea prin intermediul unor imagini concret-senzoriale, cu ajutorul senzațiilor, percepțiilor, reprezentărilor;

– *tipul gânditor* realizează reflectarea prin imagini abstracte, create cu ajutorul limbajului.

Produsul creat prezintă, de asemenea, un criteriu prin care putem diferenția creația artistică de cea tehnică și științifică:

– creativitatea în știință și tehnică: produsul exprimă cerințele și scopurile mediului, filtrate prin stilul personal al creatorului; criteriul de validare este cel al eficienței pentru tehnică și al adevărului pentru creativitatea în știință;

– creativitatea în artă: produsul îl exprimă pe creator ca individualitate, cu trăsăturile, trebuințele, motivațiile și aspirațiile sale specifice; criteriul de validare este cel estetic.

Reacțiile publicului – receptorului la produsul creat sunt diferențiate astfel:

– la operele artistice publicul reacționează în termeni emoționali;

– la produsele din știință și tehnică reacțiile sunt de natură intelectuală și practică [4, p. 78, 79].

Raportul între interioritate și exterioritate implicat în creație, este variat de la un domeniu la altul:

– în artă este evocat mai mult fondul psihologic al creatorului;

– în știință sunt exprimate mai ales aspecte ale mediului investigat;

– în arhitectură se consideră că interioritatea și exterioritatea se află în echilibru.

Tipul de informație valorificată: în artă este valorificată informația figurală sau *senzorial-perceptivă*; informația simbolică; informația semantică; informația comportamentală.

În *proces creator*, indiferent de domeniu, între cele două forme esențiale ale creativității există și asemănări, în ceea ce privește unele aptitudini, dar și în privința dimensiunilor nonintelectuale.

Aptitudinile solicitate la creativitate artistică sunt: fluiditatea, flexibilitatea, sensibilitatea față de probleme, capacitatea de redefinire și de evaluare. Trăsăturile de personalitate, dimensiunile nonintelectuale implicate în știință și artă sunt: curiozitate epistemică, pasiune, productivitate, evantai larg de interese, non-conformism, independență și inițiativă, capacitatea de asumare a riscului, interesul pentru complexitate.

Creativitatea artistică deși se activează în adolescență, în adevăratul sens al cuvântului, la vârsta preșcolară pot apărea indicatori pentru o formă sau alta. Acest lucru este important pentru demersurile educative care să favorizeze manifestarea unor potențialități, valorificarea acestora. În acest sens, menționăm și recomandarea lui I. Mânzat pentru învățământul prin descoperire dirijată, care poate antrena capacitatea elevului de investigare și care, de exemplu, se poate realiza la liceu prin cercuri de cercetare [4, p. 80].

Creativitatea din artele plastice se încearcă o reconstruire a realității prin intermediul personalității creatorului, evocarea se realizează direct, nemijlocit. Indicatorii precocității în pictură pot fi stabiliți chiar de la vârsta preșcolară: vitează în execuție, produsele grafice sunt calitativ superioare față de cele ale celorlalți colegi, îndemânare de nivel superior.

Înșușirile specifice creatorului din artele plastice sunt cele pe care le vom enumera în continuare:

– calitățile senzorio-inotorii implicate: spirit de observație, acuitate vizuală, simțul luminii și al culorii, simțul proporției, al ritmului, al formei și volumului;

– abilitățile motrice: dexteritatea manuală, bună coordonare a văzului și auzului, precizie și rapiditate în mișcările mâinii;

– abilitățile intelectuale: coeficientul de inteligență cel puțin mediu, imaginație bogată;

– însușiri afective, motivaționale și caracteriale: pasiune față de artă, sensibilitate, perseverență și putere de muncă [4, p. 82, 83].

S-a constatat că arta plastică se produce în sfera metafizicului/suprasensibilului și că studiul/cercetarea și formarea acesteia în domeniul artistic se realizează prin însușirea și aplicarea unui *model teoretic al metodologiei educației artistico-plastice la elevi și studenți din instituțiile de învățământ artistic*, care denumește, redă și dezvoltă legile și principiile creativității artistice. Creativitatea este o condiție definitorie a existenței umane, o activitate productivă, rezultatele căreia sunt valorile umane. Creativitatea este definită ca forma superioară a activității umane.

Sunt inventariate principiile aferente creativității artistice și de dezvoltare a acesteia la educații: cu privire la natura adevărului artistic (în artă, adevărul *devine*), prioritatea receptorului în artă, gradualitatea receptării operei de artă și dezvoltării creativității artistice.

Sunt stabilite și definite dimensiunile principale ale creativității – *creatorul și procesul de creație, produsul creației (opera) și receptorul de artă*. Este specificat că nivelul și *calitatea creativității* sunt determinate de calitatea educației generale și de formarea profesională pe care le-a primit artistul în anii de școlaritate și în cei ai tinereții; că *metodele* și formele procesului de instruire, educație artistică și formare profesională artistică sunt specifice artei și activ.

Referințe bibliografice

1. MUREȘAN, D. *Cunoașterea și creația artistică cu referiri speciale la artele plastice*. București: Cybela, 2000.
2. NAGĂȚ, G. *Tehnici și metode pentru stimularea creativității*. Chișinău: Tehnica-Info, 2001.
3. POPESCU, G. *Psihologia creativității*. București: Editura Fundației Române de Mâine, 2004.
4. ROȘCA, A. *Creativitatea generală și specifică*. București: Editura Academiei Române, 1981.